

פרשת "ויקהל-פקודי" ו"יעש", את הפיור נחשט" - על התודה והכרת הטוב, בתהליך השינוי מעבדות לחירות.

זאב (וה) פרידמן

פרשות "ויקהל פקודי" חותמות את ספר שמות והשלמת הקמת המשכן, ומהוות אקורד הסיום של התכנית האלוהית שנמסרה ליישום למשה ולאהרן, של תהליך השינוי של עם ישראל מעבדות לחירות. התכנית משתרעת לאורך כל פרשות ספר שמות, כמוה כסיליבוס מובנה בסמינר חינוכי חברתי וטיפולי.

בסיומו של כל מסלול הכשרה, לימודים וטיפול, נוהגים לקיים שיחת סיכום אודות התכנים התהליכיים והתוצאות של מסלול ההכשרה. נוהגים גם בטקס הסיום החגיגי להכיר תודה ולהודות לכל מי שתרום וסייע להצלחתו.

המעבר של בני ישראל ממצרים ועד לטקס השלמתו של בניית המפעל הלאומי בהקמת המשכן, הוא שינוי דרמטי של עם עבדים ההופך להיות לעם בני חורין. השינוי הוא מהותי במעבר מתלות לעצמאות במעבר, מגורל - מיקוד שליטה חיצוני, ליעוד - משמעות והגשמה, של מיקוד שליטה פנימי.

דומה אירוע הסיום של תכנית השינוי והמעבר, לילד שמגיע לגיל מצוות ומודה להוריו בטקס בר המצווה שהביאורו עד הלום, במעבר שלו מתלות לעצמאות, ובקבלת אחריות ועול מצוות.

לאורך כל פרשות ספר שמות ליווינו וניתחנו את סיליבוס מסע בני ישראל בסמינר המדברי, בתהליך השינוי המהותי בעם ישראל - מעבדות לחירות. הסיליבוס כמוהו כסרגל למידה, שהתחיל במקום הנמוך ביותר של העבדות במצרים בפרשת "וארא" בקצה אחד – "ולא שָׁמְעוּ, אֶל-מֹשֶׁה, מִקְצֹר רוּחַ, וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה", ומגיע בפרשת ויקהל לקראת סיומו, בעשיית כיור הנחושת: "וַיַּעַשׂ, אֶת הַפִּיּוֹר נְחֹשֶׁת, וְאֵת, כֶּנֶס נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֵת, הַצָּבֹאת, אֲשֶׁר צָבְאוּ, פָּתַח אֱהֵל מוֹעֵד". (לח', ח') ובהמשך בפרשת פקודי: "וְתָכַל כָּל עֲבֹדְתָא, מִשְׁכָּן אֱהֵל מוֹעֵד; וַיַּעַשׂ, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ד' אֶת מֹשֶׁה, כֵּן עָשׂוּ". (לט', לב').

מה היו אבני הדרך בסרגל הלמידה והטיפול בתהליך השינוי?

כפי שכתבנו, ההתחלה בפרשות וארא ובא, בגמילה הפיזית והניקיון הפנימי מההתמכרות לעבדות במצרים, הטיפול והשיקום בהוצאת מצרים מתוכם ולא רק ביציאה ממצרים. בהענקת שיעור לעם ישראל במצוות קידוש החודש, בהעברת האחריות על הזמן ועל גורלם ויצירת מרחב חוויה במצוות קורבן הפסח, של "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות" ומצוות התפילין. משם בפרשת בשלח, בהעצמת העם בדגש ללקיחת אחריות על קיומם - "בתחרשון ולא תחרישון". בהמשך, בפרשת יתרו, בהתערבות של היועץ הארגוני יתרו, בהקמת תשתית ארגונית שמאירה באור גדול את חשיבות הפניות והזמינות למשפחה ומשם להתרוממות הרוח בקבלת התורה, בעיצוב זהות רוחנית של יעוד ופשר ומעמד מיוחד כפי שלמדנו: "וכל העם רואים את הקולות". השלב הבא בפרשת משפטים, בקבלת עקרונות של סמכות הרוב, מקור הסמכות וחשיבותה של הפשרה. משם בפרשת תרומה בפרויקט הקמת המשכן שהופך את עם ישראל לראשונה מפרופיל של מקבל (Being) לפרופיל של נותן (Doing). הקב"ה מעניק לראשונה לעם ישראל, את ערך הניתנה, הפילנתרופיה, ההתנדבות והשותפות של החברה האזרחית המתהווה במסע המדבר במפעל הלאומי של הקמת המשכן. האתגר הבא בתכנית השינוי, מתרחש בפרשת תצווה, ביצירת מרחב אמיתי של מפגש בין דורי, בנשיאה בנטל באחריות משותפת של "האלונקה המדברית". השלב הבא היה בפרשת כי תשא, במצוות מחצית השקל, באחריות השלטונית בכל הקשור להון שלטון, הקופה הציבורית וההשקעה בתשתיות.

דומה שכל פרשות ספר שמות, שזורות אחת לרעותה ונגזרות ממסמך מארגן אחד ושלים, של תכנית אלוהית, על גבי סרגל מאמץ של התקדמות היחיד והקולקטיב, בתהליך השינוי הדרמטי מעבדות לחרות.

הנה הגענו השבת בפרשות ויקהל פקודי, לשלב הסופי ולקו הסיום במרתון המדבר. זה הזמן המתאים לעצב קוד התנהגות של ערך התודה והכרת הטוב. יש לכך מקום מובנה, בשיעור האחרון של סמינר הלמידה שמשלים בפרשותינו, את המסלול החינוכי החברתי והטיפולי בתהליך השינוי מעבדות לחירות.

מה עניין התודה והכרת הטוב, לעשיית כיור הנחושת בפרשת ויקהל ?

ערך הכרת הטוב והתודה נלמד בפרשתנו מפסוק אחד: " וַיַּעַשׂ, אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת, וְאֶת, כִּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֵת, הַצָּבֹאת, אֲשֶׁר צָבְאוּ, פָּתַח אֱהִל מוֹעֵד" (לח', ח').

הנה לנו מפגש לראשונה, עם הולדת התודה והכרת הטוב.

הרמב"ן (1194-1270) מפרש: " ויתכן שנאמר בדרך הפשט, שעשה הכיור וכו' ממראות הנשים אשר באו מהן צבא גדול ונאספו אל פתח אוהל מועד לתת מראותיהן בנדבת ליבן, והיה נחושת המראות נחושת קלל ממורט ויפה מאוד. ועל כן ייחד אותו מתחילה לכלי הזה. והנשים בראותן כן נאספות ובאו צבאות, לתת כולן מראותיהן להיעשות בהן כל הכיור וכו'".

החיבור של כיור הטהרה במשכן, לנשים ומראותיהן העשויות נחושת, העסיק את פרשנו בשאלה: האם יתכן חיבור זה ? האם אין כאן לכאורה חיבור פרובלמטי?

הרש"ר הירש (1808-1888) מעמיק בשאלת החיבור הפרובלמטי לכאורה: " הרי הוא רעיון עמוק הצפון במעשה זה- הכיור וכו'. אותו הכלי הנועד לקידוש ידיים ורגלים, דהיינו אותו כלי הנועד לייצג את האצלתם וזיכוכם של מעשי אדם ושאיפותיו, ייעשה דווקא מנחושת של מראות הנשים, דהיינו מאותו כלי אשר נועד לכך, להפנות תשומת לב מיוחדת לגופניותו של האדם, לחלקו הנתפש בחושים".

אך מדרש תנחומא שופך אור על החיבור המיוחד שבין הקמת הכיור והמראות הצובאות של נשות ישראל: בזכות אותן המראות שהיו מראות לבעליהן ומרגילות אותן לידי תאוה, מתוך הפרך העמידו כל הצבאות. שנאמר: "יצאו כל צבאות ד' מארץ מצרים" ונאמר: "הוציא ד' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם". כיון שאמר לו הקב"ה למשה, לעשות את המשכן, עמדו כל ישראל ונתנדבו. מי שהביא כסף ומי שהביא זהב או נחושת ואבני שוהם ואבני מילואים, הביאו בזריזות הכל. אמרו הנשים: מה יש לנו ליתן בנדבת המשכן? עמדו והביאו את המראות הצובאות, והלכו להן אצל משה. כשראה משה אותן המראות זעף בהן. אמר להן לישראל: טלו מקלות ושברו שוקיהן של אלו. המראות למה הן צריכין? אמר לו הקב"ה למשה: משה, על אלו אתה מבזה? המראות האלו הן העמידו כל הצבאות הללו במצרים. טול מהן ועשה מהן כיור נחושת וכו' לכוהנים, שממנו יהיו מתקדשין, שנאמר: "ועש את הכיור נחושת ואת כנו נחושת במראות הצובאות אשר צבאו. באותן המראות שהעמידו את כל הצבאות האלו".

הכרת הטוב והתודה לנשים שבזכותן נגאלנו ממצרים, כפי שלמדנו בפרשה הראשונה של ספר שמות, בא לידי ביטוי גם בפרשתנו, בקבלת תרומתן של הנשים, של מראות הנחושת שבידן, לעשיית כיור הנחושת, שהיה הכלי היחיד במשכן ללא מידות, ומהותו בתהליך השינוי מטומאה לטהרה.

הנה לנו הפנמה והטמעה, של ערך הכרת הטוב והתודה, בתכנית האלוקית של השינוי מעבדות לחירות, על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו.

הכרת הטוב והתודה, התפתחו בימינו למדע של ממש המעוגן במחקרים רבים, מבית מדרשה של הפסיכולוגיה החיובית. מחקר שהחל ב 2009 במבצע "עופרת יצוקה" ונמשך ב 2012 בישראל, על ידי החוקרים: פרופ' אורן קפלן, ושות' ושפורסם ב 2015 ב The Journal of Positive Psychology, בדק את ההשפעה של התכונה וההתנהגות, של הכרת הטוב והתודה על תסמינים של תגובות דחק של פוסט טראומה, בקרב תלמידי כתות ז'-יב', בדרום הארץ, שנחשפו למתקפות של טילים מהחמאס. תוצאות המחקר היו חד משמעיות: תלמידים בעלי נטייה להכרת תודה, כלומר אלו

שחשו לפני התקפת הטיילים רמת הכרת תודה גבוהה כלפי אחרים ועל מה שיש להם בחיים, סבלו פחות מתסמינים פוסט טראומטיים לאחר ההתקפה.

מחקרים אחרים במדע הכרת הטוב והתודה, מצאו, שפיתוח רגש הכרת הטוב, משפר את הבריאות הגופנית ואת החיסון בפני מחלות. רגש ההודיה מפחית רגשות מכאיבים כגון, טינה, תסכול וחרטה ואת ההסתברות לדיכאון. עוזר להימנע מתגובת יתר לחוויות שליליות בדמות שאיפת נקם. גם מסייע לשינה טובה יותר ומעודד את הכרת הערך העצמית. מצמצם את הסיכויים שאדם יקנא בזולתו על הישגיו והצלחותיו. לאנשים מכירי טוב, יש מערכות יחסים מוצלחות יותר.

היהדות מקדשת את ערך הכרת הטוב והתודה, בברכת "מודים אנחנו לך", כאשר המתפללים נוטלים חלק פעיל במודים דרבנן. זו הברכה היחידה בתפילת שמונה עשרה בחזרת שליח הציבור, שהקהל אינו מסתפק בה באמירת אמן.

נשיא ארה"ב אברהם לינקולן, ב 3 באוקטובר 1863, בעיצומה של מלחמת האזרחים, פרסם הודעה על הפיכת חג ההודיה לחג לאומי, בדבריו על הכרת הטוב והתודה לאל, אמר הנשיא: " הם מתת חסדו של האל הנעלה מכל עליון, אשר בחמת זעמו על חטאינו משפיע עלינו מרחמיו...אני מזמין אפוא את עמיתיי האזרחים בכל חלקי ארצות הברית....לייחד ולשמור את יום החמישי האחרון של נובמבר הקרוב, כיום של הודיה ושבח למיטיבנו, אבינו שבשמים".

הרב זקס בפרשנותו לפרשת עקב בספר דברים, ח', יז', על כוחה של הכרת הטוב, בפסוק: "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", מצטט את דברי הפילוסוף הצרפתי בן זמננו אנדרה קונט ספונוויל: "האגואיסט הוא כפוי טובה, מפני שאין הוא אוהב להכיר בחובו לאחרים, והכרת תודה היא ההכרה בחוב הזה". הסופר הצרפתי פרנסואה דה לה רושפוקו מהמאה ה-17, מנסח זאת ביתר בוטות: "הגאווה מסרבת להיות חייבת, האהבה העצמית מסרבת לשלם". להכרת הטוב יש זיקה פנימית לענווה. היא מודה כי מה שאנחנו ומה שיש לנו, הם הודות לאחרים ומעל הכול להודות לאלוקים. קונט ספונוויל מוסיף: "אלה שאינם מסוגלים להכיר טובה, חיים לשווא. עולם לא יהיו שבעי רצון או מאושרים, לעולם לא ירגישו מימוש עצמי. בלשונו של סנקה (פילוסוף מהמאה ה-4 לפנה"ס) - "הם אינם חיים, הם רק מתכוננים לחיות".

הנה לנו שיעור מאלף בפרשתנו על ערך הכרת הטוב והתודה. בדרך כלל הכיוון הוא, מהאדם למטיבו - הקב"ה. אך בפרשתנו כאמור, הכיוון הוא מהקב"ה לאדם ובמקרה הנדון- לנשות ישראל. עד כמה חיינו יראו אחרת במערכות יחסים שבין אדם לרעהו, שבין אדם לחברו, בלוית החן של הכרת הטוב והתודה. עד כמה מילה אחת – תודה, עושה את כל ההבדל, ובכוחה להשפיע על איכות חיינו. עד כמה אנו נפגעים ומאוכזבים ובצדק, לא אחת, במצבים של ציפייה, לקבל פירגון, משוב חיובי ומילה טובה של הכרת הטוב והתודה, על מעשה טוב שעשינו לזולתנו, ואיננו זוכים לקבל זאת. עד כמה אנו מצפים לקבל מילה טובה במקום עבודתנו, במשפחתנו, בקהילתנו ובקרב חברינו. עד כמה מוכרים לנו אותם אנשים שסובלים מקושי מובנה בניהם, סוג של נכות חברתית ורגשית, לומר תודה. שהרי בידוע הוא, שלפרגן ולומר תודה והבעת הערכה, אינם דורשים תקציב כספי מיוחד. עד כמה, פירגון ומילה טובה גורמים להנעת אנשים ועובדים. זה תלוי רק בנו, כהורים, כמנהלים וכחברים.

מסע השינוי המדברי מעבדות לחירות, שהחל בנקודה הנמוכה ביותר, עמוק בתוך מעגל ההתמכרות לעבדות במצרים: "וְלֹא שָׁמְעוּ, אֶל-מֹשֶׁה, מִקְצָר רֹחַ, וּמַעֲבָדָה קָשָׁה", מגיע בפרשותינו לאקורד הסיום, בהקניית הערך של הכרת הטוב ואמירת התודה למיטיבנו.

כך נכון ויאה לסיים את הסמינר המדברי בתהליך השינוי של עם ישראל, מעבדות לחירות, במילה אחת – תודה.

כך באקורד הסיום של ספר שמות, מתנגן באוזנינו שיר הכרת הטוב והתודה של עוזי חיטמן: "תודה על כל מה שבראת, תודה על מה שלי נתת. על אור עיניים, חבר או שניים על מה שיש לי בעולם, על שיר קולח ולב סולח שבזכותם אני קיים". חזק חזק ונתחזק.